

Міністерство соціальної політики України

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

Громадська організація «Молодіжна альтернатива»
за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні

Оцінка проблем психологічної, соціально-
економічної адаптації та інтеграції жінок з числа
ВПО у нові громади
(Вінницька, Львівська та Київська області)

Київ-2017

Дане дослідження виконано на замовлення Координатора проектів ОБСЄ в Україні в рамках проекту «Відповідь на загрози соціальній безпеці внаслідок конфлікту», який впроваджувався на запит та у співпраці з Міністерством соціальної політики України.

Документ містить оцінку проблем психологічної, соціально-економічної адаптації жінок з числа ВПО до нових умов життя, можливості для взаємодії між ВПО і місцевими органами влади та приймаючими громадами, пропозиції до влади, громади, донорів щодо поліпшення добробуту місцевих громад шляхом тіснішої взаємодії з ВПО.

Керівник проекту: Вероніка Маковій

Автори: Ангела Бочі, Кудіна Людмила, Ірина Івашко

Автори висловлюють особливу подяку внутрішньо переміщеним особам, представникам неурядових організацій, державних органів влади, незалежним експертам, а також представникам міжнародної донорської спільноти за участь в обговоренні та наданні порад під час підготовки цього документа.

Усі права захищені. Зміст цієї публікації може безкоштовно копіюватися та використовуватися для освітніх та інших некомерційних цілей за умови посилання на джерело інформації.

ОБСЄ, інститути ОБСЄ та Координатор проектів ОБСЄ в Україні не несуть відповідальності за зміст та погляди, висловлені експертами або організаціями в цьому матеріалі.

Передумови дослідження. Події під час конфлікту на Сході України спричинили появу нової категорії населення – внутрішньо переміщених осіб (ВПО). За два роки значна частина ВПО прийняла рішення залишатися і проживати в нових громадах, але проблема їхньої адаптації до нових умов, подолання стереотипів місцевого населення, а також у самих ВПО, вирішення психологічних, соціально-економічних проблем є відкритими.

Метою дослідження є розробка методичних засад і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення механізму адаптації ВПО до нових умов (з особливим акцентом на жінках).

Завдання дослідження:

- Визначити та оцінити основні проблеми, що перешкоджають адаптації ВПО до нових умов.
- Визначити позиції зацікавлених сторін щодо вирішення проблем ВПО в приймаючих громадах та на національному рівні.
- Зібрати та узагальнити рекомендації щодо змін політики у сфері адаптації ВПО до нових умов.

3

Зокрема, дослідження охоплює такі питання:

1. Аналіз економічних і соціальних потреб ВПО (з акцентом на жінок), зокрема:
 - питання самоідентифікації та психологічної адаптації в нових умовах;
 - оцінка потреб і можливостей зайнятості для жінок-ВПО;
 - оцінка умов, в яких проживають жінки-переселенки, питання реєстрації;
 - надання медичної допомоги жінкам-ВПО;
 - питання домашнього та гендерно-обумовленого насильства в сім'ях ВПО;
 - питання соціальної підтримки та захисту прав ВПО;
 - аналіз проблем, пов'язаних з правами на освіту;
 - механізми надання фінансової підтримки ВПО;
 - канали поширення інформації серед ВПО.
2. Взаємодія між ВПО і місцевими органами влади та приймаючими громадами: тенденції та ключові питання
3. Можливості покращення добробуту місцевих громад шляхом тіснішої інтеграції ВПО: заходи, які можуть бути реалізовані на національному та місцевому рівнях.

Цільовою групою визначено ВПО, з особливим акцентом на жінок.

Методологія дослідження:

Дослідження включало в себе такі види діяльності та заходи:

- 6 фокус-групових досліджень на місцевому та регіональному рівнях;
- 6 глибинних інтерв'ю: два з них за участю представників місцевих органів державної влади, ще два – волонтерів та громадських діячів з Львівської та Вінницької областей, які мають справу з вирішенням проблем ВПО, а решта - представників ЦОВВ у Києві.
- 2 круглі столи у Вінниці та Львові з метою обговорення результатів дослідження. Учасниками круглих столів були представники органів влади, громадських організацій та ВПО.

У межах дослідження **проведено 6 фокус-групових досліджень:**

- 3 фокус-групові дослідження у **Львівській області** (Львів, Червоноград - місто обласного значення, Сокаль - місто районного значення) відбулись **3-4 листопада 2016 року**. 31 особа взяла участь в дослідженні, з них 26 жінок та 5 чоловіків.
- 3 фокус-групові дослідження у **Вінницькій обл.** (Вінниця, Вінницький район, смт Калинівка), що пройшли **9-10 листопада**. Було задіяно 35 осіб, з них 28 жінок та 7 чоловіків.

Цільова аудиторія фокус-групи складалася з двох частин:

1. 50% представляли ВПО, з них 40% жінки та 10% чоловіки;
2. Другі 50% - були представниками місцевого самоврядування та місцевих адміністрацій, що займаються питаннями ВПО, з них 30% - місцеві активісти та експерти, залучені до роботи з ВПО, та 20% - місцеві жінки.

Загальна кількість учасників кожної фокус-групи – 10-12 осіб.

Фокус-групові опитування дали змогу:

- Виокремити проблеми ВПО, зокрема жінок, які стосуються психологічної, соціально-економічної адаптації ВПО до нових умов життя, працевлаштування, соціальної допомоги, проблем гендерного насильства тощо.
- Визначити проблеми, шляхи вирішення та можливості щодо взаємодії між ВПО і місцевими органами влади та членами приймаючих громад, визначити основні шляхи інтеграції ВПО в нову громаду.
- Сформулювати та розробити пропозиції до влади, громади, донорів щодо покращення добробуту місцевих громад шляхом тіснішої взаємодії з ВПО.

Дослідження дозволило:

- Розробити карту проблем в економічній, соціальній, культурній та інших сферах для адаптації та інтеграції ВПО, з особливим фокусом на жінок, до нових умов життя у приймаючих громадах.
- Запропонувати зібрані та узагальнені рекомендації щодо покращення соціального та економічного благополуччя громад, які приймають ВПО, розвитку ініціатив, спрямованих на підтримку цього процесу за рахунок

інтеграції ВПО. Метою таких ініціатив є запобігання/зниження напруженості в суспільстві, зокрема у приймаючих громадах.

У рамках дослідження було визначено, що одним з пріоритетів процесу адаптації ВПО є реалізація спільних проектів за участю ВПО та місцевої громади. Цими проектами можна як налагодити діалог і комунікацію між ВПО і громадами, так і здійснити потрібні для громади локальні ініціативи.

Розділ 1. Аналіз і оцінка економічних і соціальних потреб ВПО (з акцентом на жінок)

Питання 1. Самоідентифікація та психологічна адаптація жінок-ВПО

«На мою думку, тій людині, яка має активну позицію по життю, легше, і вона швидше адаптувалася. А та людина, яка нічого не робить, нерішуча, бо має такий характер, то вона нічого не хоче, і, куди б вона не переїхала, в неї всюди будуть виникати проблеми».

Представник влади, Вінницька область

«Чтобы адаптироваться, должны пройти годы, но местные могут помочь нам в адаптации».

Жінки з числа ВПО

6

Під час проведення опитування, респонденти вважали важливою проблемою відсутність системної психологічної допомоги. Зі слів респондентів державні органи не надають її в повній мірі. У більшості випадків наданням психологічної допомоги займаються волонтери та громадські організації. Слабка інформаційна підтримка жінок-ВПО також не дозволяє отримувати інформацію щодо організацій, які надають психологічну допомогу.

Якщо порівнювати регіони, де проводилися опитування, то психологічна підтримка системно проводиться у м. Львів. До роботи з ВПО долучається велика кількість психологів, яких координує ГО «Українська асоціація фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій» (Психологічна Кризова Служба). У містах Сокаль та Червоноград робота ведеться більше ситуативно.

«Багато працювали психологи і в державних службах. Дуже багато у Львові робила кризово-психологічна служба. Її працівники головним чином були навчені працювати з АТО та пораненими, але дуже багато допомагали вирішувати психологічні проблеми і ВПО».

Представник ГО

Проте респонденти зауважили, що в сільській місцевості ВПО адаптуються швидше, що пов'язано з більшою увагою органів влади та місцевих мешканців до ВПО.

На початку конфлікту в АРК та на сході до психологів частіше зверталися по допомогу чоловіки-переселенці через страх бути мобілізованими. Наразі більш активними є жінки, які довше адаптуються до нових умов. На думку більшості респондентів, основною причиною цього є схильність ідеалізувати минуле та

житлові проблеми, які не дають відчутти себе повноцінними жителями приймаючих громад.

«Спочатку до психологів дуже багато зверталось чоловіків. Але вони ніде не реєструвалися, вони дуже боялися, що їх заберуть в АТО. Для нас то є дуже дивно. Ми не зовсім це розуміємо, бо іде війна, і в них забрали їхню домівку».

Представник ГО

Жінок-ВПО часто турбують саме проблеми психологічної адаптації їх дітей. Респонденти під час проведення фокус-груп у Вінницькій області відзначали непрофесійну роботу психологів у школах, яка не сприяє швидшій адаптації дітей до нових умов.

«Вы знаете, она адаптировалась, но ей нужно, что б с ней кто-то поговорил, а в школе она не получила такого внимания от психологов, у нее даже никто не спросил о проблемах».

Жінка з числа ВПО

Потребують психологічної допомоги не тільки ВПО, а й державні службовці та працівники інших установ, які з ними працюють. ВПО часто після переїзду знаходяться у стані стресу і висловлюють невдоволення працівникам різних служб. Крім того, ВПО зумовили значне збільшення навантаження на працівників різних органів, що є причиною їхнього професійного вигорання. Для вирішення цих проблем необхідним є проведення психологічних тренінгів не тільки для ВПО, а й для тих служб, які з ними працюють.

У результаті проведених опитувань та роботи у фокус-групах у Вінницькій, Львівській областях, місті Київ та Київської області було визначено такі основні проблеми з питань самоідентифікації та психологічної адаптації жінок-ВПО:

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВПО	
Відсутність підтримки	▶ Жінки важко адаптуються до нових умов життя. Однією з причин є відсутність зовнішньої підтримки та розпад сімей
Стрес	▶ Серед психологічних проблем – постійний стрес, емоційне вигорання, незадоволення новими умовами життя, несприйняття у новій громаді тощо

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Ідентифікація себе у новому оточенні</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Значною є проблема ідентифікації себе в новому оточенні та реалізації себе на новому місті (складність в адаптації до нової території, умов, громади, традицій, мовні проблеми); проблема адаптації дітей у школах. ▶ Постає необхідність у постійній роботі психологів з ВПО, у зв'язку зі зміною світоглядних принципів та проблемами пристосування до іншого мовного, культурного середовища. ▶ Для її вирішення необхідно відкривати центри психологічної допомоги та покращувати інформаційну роботу щодо необхідності отримання психологічної допомоги. Найбільш ефективними методами адаптації, на думку учасників дискусій, є робота у творчих групах та групах взаємопідтримки
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">«Ідеалізація» минулого</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Є психологічна проблема – схильність ідеалізувати минуле життя та устрій, або «ідеалізація» минулого.

Питання 2. Працевлаштування жінок з числа ВПО

«Одна частина людей [з числа ВПО-прим. автора] говорить, що у вас так добре, купа роботи, бери і роби. Інші кажуть – ні, роботи немає, мене не беруть тому, що я зі сходу».

Представник влади

«Если хочешь работать по своей специальности, то это невозможно. Я прихожу, а мне говорят - иди подметаай дворы. Я говорю, я не согласен. Вот моя трудовая, вот мой диплом, моё свидетельство. Пожалуйста, помогите мне найти работу».

Чоловік з числа ВПО

З 2014 р. до Державної служби зайнятості¹ звернулися за допомогою в працевлаштуванні 74,800 мешканців АР Крим, Донецької та Луганської областей, зокрема 62,900 (84%) громадян, які отримали довідку про взяття на облік. Державна служба зайнятості сприяла працевлаштуванню 23,000 (31%) таких громадян, зокрема 19,600 (26%) осіб, які мали відповідну довідку.

Безробітними з числа ВПО переважно є жінки. Станом на 1 жовтня 2016 року у Вінницькій області серед зареєстрованих безробітними 29,7% складають чоловіки, а 70,3% - жінки, у Львівській: 39,4% - чоловіки, а 60,6% - жінки, в Київській області: 32,9% - чоловіки, а 67,1% - жінки, в м. Київ: 36,7% - чоловіки, а 63,3% - жінки.

9

Відсоток працевлаштованих жінок-ВПО, як і ВПО загалом, є дуже низьким. Наприклад, у Вінницькій області із 6,334 працездатних ВПО станом на 04.11.2016 р. звернулися до служби зайнятості 1,526 осіб, з них працевлаштованими є лише 556 осіб. Одноразову виплату допомоги по безробіттю для організації підприємницької діяльності отримали тільки 26 осіб.

Проведені опитування показали, що однією з найбільших проблем в питанні працевлаштування є різниця в рівнях заробітної плати приймаючих громад і Луганської та Донецької областей до війни.

«Вони не могли зрозуміти, що тут все інакше - і зарплати, і люди інакше живуть, вони казали: «Я маю супер кваліфікацію, досвід, заробляла 5000, і я повинна працювати на 1500, і винаймати квартиру при цьому?! Як це?!» Їм важко було зрозуміти, що в нас інший ринок праці, інша кон'юнктура ринку праці».

Представник ГО

¹ Тут і далі - дані Державної служби зайнятості України станом на жовтень 2016 року.

У результаті проведених опитувань та роботи у фокус-групах у Вінницькій, Львівській областях, місті Київ та Київської області було визначено такі основні проблеми з питань працевлаштування ВПО з числа жінок:

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЖІНОК ВПО	
Системні проблеми	<ul style="list-style-type: none"> Важливою проблемою є відсутність системного вивчення змін на ринку праці органів влади та адекватної реакції на ці зміни. Існуючі державні програми не дають можливість ВПО пристосуватися до нових викликів в обмежений термін. Відповідно до звітів щодо реалізації Комплексної державної програми з підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, котрі переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року, передбачено проведення тренінгів та семінарів. Проте ВПО розраховують на суттєвішу підтримку, підтримку у вигляді фінансової допомоги та програм перекваліфікації, враховуючи особливості їхньої трудової біографії. Відсутність інформації про особливості ринку праці в кожному з регіонів не дає змогу ВПО визначити регіони для міграції. Відповідно до висловлювань респондентів, центри зайнятості не готові до змін на ринку праці, не мають програм щодо розвитку трудових резервів, не мають достатньо програм для перекваліфікації та перенавчання. З іншого боку, представники органів влади зазначили, що на існуючі програми підтримки підприємництва серед ВПО подаються проекти низької якості, що не дозволяє їх підтримувати, а більшість ВПО бояться брати на себе підприємницькі ризики.
Активність	<ul style="list-style-type: none"> Жінки з числа ВПО не дуже активні в пошуку роботи. Відповідно до статистичної інформації та опитування респондентів однією з причин такої поведінки є низька кваліфікація, що не дозволяє отримати роботу у нових конкурентних умовах. У цьому контексті потрібні проекти, які б були направлені на розвиток лідерських якостей переселенок.
Кваліфікація	<ul style="list-style-type: none"> Основною перешкодою працевлаштування ВПО в новій місцевості є завищені очікування та невідповідність кваліфікації та/чи професії ситуації на ринку праці. Невеликій частині жінок з числа ВПО вдалося знайти нову роботу, в тому числі за рахунок перекваліфікації, а також відкрити власну справу. Проте є набагато більше прикладів, як зазначили респонденти, коли жінки з числа ВПО погоджувалися на менш кваліфіковану роботу з нижчою заробітною платою. Ці проблеми можна вирішити завдяки впровадженню освітніх програм для таких жінок, зокрема щодо підвищення кваліфікації, навчання «м'яким навичкам» пошуку роботи (правильне складання резюме, проходження інтерв'ю, пошук вакансій) тощо.
Оплата праці	<ul style="list-style-type: none"> Актуальною є проблема низької оплати праці порівняно з попередніми місцями роботи на сході та півдні України. У зв'язку з цим серед ВПО є певна категорія осіб, які вимагають надати їм аналог роботи, на якій вони працювали до війни та окупації. Більша ж частина респондентів працюють на декількох роботах, шукають різні можливості додаткового заробітку.
Навчальні програми	<ul style="list-style-type: none"> ВПО зазначали необхідність збільшення навчальних програм щодо пошуку роботи (складання резюме, пошуку вакансій, самопрезентації, ефективного проходження інтерв'ю), відкриття бізнесу, а також збільшення фінансування таких ініціатив, у тому числі за рахунок державних фінансів. За словами респондентів, важливим є створення системи бізнес-інкубаторів, спрямованих на супровід та підтримку підприємницької ініціативи для переселенців.

Відсутність статистичної інформації по бізнесу жінок, у тому числі ВПО	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність статистичної інформації щодо здійснення підприємницької діяльності серед жінок не дає можливість відслідковувати їхню активність, зокрема це стосується і жінок з числа ВПО. Така інформація повинна стосуватися даних про жінок у бізнесі, жінок у керівництві організацій, жінок при владі, питань рівності оплати праці жінок і чоловіків.
Проблеми перереєстрації бізнесу на підконтрольній території	<ul style="list-style-type: none"> Однією з найбільш серйозних проблем для підприємців, які почали працювати на підконтрольній Україні та були змушені переселитися з цієї території, є питання оподаткування нерухомого майна, землі, які є на балансі цих підприємств. Через неможливість зняти з балансу ці активи фіскальні органи щомісячно нараховують величезні штрафи підприємствам через несплату податків на активи, які де-факто знаходяться на невідконтрольній Україні території. Лише невелика частина підприємств змогла перенести свої активи на підконтрольну Україні територію і продовжувати здійснювати діяльність.
Дискримінація	<ul style="list-style-type: none"> Респонденти зазначали, що при прийомі на роботу є дискримінація щодо них – деякі роботодавці акцентують особливу увагу на статусі ВПО і відмовляють у працевлаштуванні. Найважче працевлаштуватися жінкам з дітьми та особам після 45 років. Основною причиною є поширені стереотипи та страх, що ВПО не затримаються в приймаючій громаді надовго.

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Львівська область	<ul style="list-style-type: none"> Можливостей для працевлаштування більше в обласному центрі, проте ВПО також працевлаштовуються у м. Червоноград на суміжні з попередніми вакансіями, у зв'язку з наявністю вугільної промисловості в місті. Найбільшими проблемами для ВПО є низькі заробітні плати порівняно з тими, які вони отримували до конфлікту, та пошук роботи відповідно до наявного фаху. Найчастіше звертаються до центрів зайнятості жінки, проте знаходять роботу швидше чоловіки. Курси перекваліфікації зосереджені переважно у Львові, тому ВПО з області майже їх не відвідують у зв'язку зі значними транспортними витратами. Найчастіше відкривають бізнес ті, які і до цього займалися підприємництвом, а фінансові ресурси частково надають центри зайнятості, громадські організації та міжнародні донори. Проблемою є працевлаштування за гнучким графіком для жінок, особливо з дітьми – якщо у м. Львів є поодинокі приклади такої зайнятості, то в області таких пропозицій практично немає.
Вінницька область	<ul style="list-style-type: none"> Низький рівень заробітної плати та відсутність гнучкого графіку є найбільшими проблемами. Є проблеми з працевлаштуванням через необхідність перекваліфікуватися. У Вінниці є можливості самореалізовуватися за підтримки місцевих ГО і донорських організацій, але таких можливостей недостатньо. Найчастіше жінки знаходять роботу у сфері обслуговування, торгівлі, освітніх послугах. У районних центрах Вінницької області респонденти зазначили ті самі проблеми, що і в місті Вінниця. Більшість жінок відзначили небажання займатися підприємницькою діяльністю через відсутність фінансових ресурсів і страх.

Питання 3. Доступ до освіти: складності для сімей та жінок-ВПО

«Щодо школи, то такого питання навіть не було, навпаки одразу прийняли документи, нас підтримували. Зі студентом питання трохи було, довелось здавати академічну різницю для вступу на схожу спеціальність, бо перевестись на таку саму не можна було, такої спеціальності тут не було».

«Подруга казала, що переселенцям навіть простіше влаштувати дитину в садочок, бо садочки мають пільги, квоти для переселенців. Першочергове влаштування дітей-ВПО, бо батьки змушені йти на роботу, інакше просто не проживуть».

Жінки з числа ВПО

У Вінницькій області, де здійснювалося дослідження, ситуація з доступом до освіти відповідно до інформації опитаних державних службовців² станом на 4.11.2016 р. є такою:

- 358 дітям-ВПО організовано навчання в дошкільних закладах,
- 1,413 студентів-ВПО навчаються у ВНЗ I-IV рівнів акредитації,
- 59 - у професійно-технічних закладах,
- 973 школярам, які тимчасово приїхали та проживають на території Вінницької області в сім'ях рідних та близьких, організовано навчальний шкільний процес, в тому числі у місцях компактного проживання ВПО.

12

Відповідно до звіту про стан виконання в III кварталі 2016 року заходів, передбачених Комплексною державною програмою щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року³ в школах Львівської області за оперативними даними навчаються 1,187 дітей з числа ВПО, у вищих навчальних закладах – 687 студентів, в професійно-технічних закладах – 17 студентів, 293 дитини відвідують дошкільні установи. До основних успіхів протягом 3 кварталу 2016 року в цьому напрямі у звіті зазначається виділення безоплатних путівок для дітей-ВПО, про роботу зі студентською молоддю у Львівській області не інформується.

² Інформація надавалася в ході глибинного інтерв'ю з представниками органів влади Вінницької області.

³ Міністерство соціальної політики України. Звіт про стан виконання в III кварталі 2016 року заходів, передбачених Комплексною державною програмою щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року.

У результаті проведених опитувань та роботи у фокус-групах визначено такі складності з доступом до освіти для сімей та жінок-ВПО у Вінницькій, Львівській областях та м. Київ:

ПРОБЛЕМИ ШКІЛЬНОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Загальний доступ до освіти	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Проблем із забезпеченням загального доступу до освіти ВПО майже немає, як зазначали у Львівській та Вінницькій областях. ▶ Проте, респонденти в Київській області навпаки відзначали, що є складнощі у доступі до дошкільних та шкільних навчальних закладів, що пов'язано з відсутністю місць та проявами дискримінації щодо ВПО. Проблемою в місті Київ, за словами респондентів, є те, що беруть дітей часто в садочки, які знаходяться далеко від фактичного місця проживання. ▶ Складнощі у доступі до дошкільних та шкільних закладів у Києві не є проблемою, суто пов'язаною з ВПО (це системна проблема для всіх мешканців, не дискримінація ВПО). ▶ У Львові та Вінниці респонденти відзначили, навпаки, існування дискримінації щодо жителів приймаючих громад, оскільки ВПО мають першочергове право на зарахування до дошкільних та шкільних закладів.
Психологічні проблеми	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Більшість дітей шкільного та дошкільного віку стикалися із психологічними проблемами в процесах адаптації до нових умов, у першу чергу через розрив усіх попередніх соціальних зв'язків. ▶ Швидше адаптуються діти дошкільного віку та молодших класів, крім того, вони без проблем починають спілкуватися українською мовою. Водночас респонденти вважали, що швидше адаптуються хлопці. ▶ Великий психологічний тиск зазнають хлопці, які навчаються з дітьми загиблих в АТО військовослужбовців. Деякі респонденти відзначили існування фактів нетолерантного ставлення до таких дітей. Робота шкільних психологів є недосконалою, вони не приділяють достатньої уваги дітям з числа ВПО або майже не надають психологічну підтримку їм. Про це говорили респонденти з усіх регіонів, де здійснювалося дослідження. ▶ У зв'язку з цим постає потреба у професійній роботі психологів та організації різноманітних культурних та освітніх заходів для швидшої інтеграції дітей до нових умов.
Фінансування освіти	<ul style="list-style-type: none"> ▶ ВПО, як і інші батьки дітей, які навчаються, також часто стикаються зі сплатою різноманітних «благодійних внесків», що є додатковим фінансовим навантаженням. ▶ Є дуже обмежене фінансування закладів, у яких почали навчатися діти з числа ВПО, що створює додаткове навантаження на бюджет приймаючих громад, тому органи державної влади повинні розробити механізм стимулювання приймаючих громад у сфері освіти та медицини у вигляді додаткових дотацій з державного бюджету. Це дозволило б частково нівелювати негативне ставлення до ВПО, що часто має місце.
Різний рівень навчання	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Батьки дітей з числа ВПО зазначали про різницю в рівнях навчання дітей як у позитивному, так і в негативному контексті. Особливо це стосується дітей, які навчалися в престижних школах на сході України, а нині повинні навчатися в гірших, на думку респондентів. Проте є випадки, коли ВПО зазначають, що основним критерієм вибору приймаючої громади є можливість продовження навчання дітей у престижних навчальних закладах.

ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ

Втрата документів	<ul style="list-style-type: none">▶ Найбільшою проблемою для деяких студентів з числа ВПО є доведення свого статусу у зв'язку з втратою документів або небажанням ВНЗ на окупованій території їх віддавати
Академічна різниця	<ul style="list-style-type: none">▶ На деяких факультетах та спеціальностях, де академічна різниця була суттєвою, студентам доводилося складати іспити та заліки з десятків дисциплін за дуже короткий час. Респонденти зазначали, що це доволі важко робити у стані стресу
Фінансові труднощі	<ul style="list-style-type: none">▶ Для студентів з числа ВПО також характерні фінансові труднощі, які змушують шукати роботу і часто пропускати навчання
Проблеми з гуртожитками	<ul style="list-style-type: none">▶ Результати інших досліджень підтверджують факт складності в оформленні гуртожитків для ВПО, проте в областях, де здійснювалося дослідження, таку проблему респонденти не відзначали

Питання 4. Доступ до медичного забезпечення

«Часто врачи не хотят обслуживать ВПО, говорят, например, я не работаю с ВПО, или к другому врачу, и так гоняют по кругу, объясняя это тем, что больницам и врачам не доплачивают за увеличение количества граждан, которых они должны обслуживать».

Жінки з числа ВПО

За інформацією Міністерства охорони здоров'я України за медичною допомогою з числа тимчасово переміщених осіб (станом на 01.09.2016 р.) звернулись 250,119 дорослих та 127,628 дітей, з яких взято на медичний облік 149,682 дорослих і 69,776 дітей, госпіталізовано 60,483 дорослих та 33,191 дитину. У жінок зазначеної категорії народилися 7,080 немовлят⁴. Найбільш незахищеним верствам населення, таким як ВПО, надається медична допомога на загальних засадах і в межах бюджетного фінансування.

У Львівській області за медичною допомогою звернулись 4,015 дорослих і 2,229 дітей, на облік взято 2,336 дорослих та 1,340 дітей. Народилося 198 дітей, проведено 5,412 медичних оглядів. За сім'ями, які мають немовлят, закріплені патронажні служби.

В процесі дослідження респонденти здебільшого говорили, що не стикалися з особливими проблемами у сфері отримання медичних послуг, однак зазначали наступне:

ПРОБЛЕМИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	
Позначка «ВПО»	У більшості ВПО, які брали участь у заходах проекту, не було проблем з тим, щоб стати на облік у медичні установи приймаючих громад. Єдине, чим відрізняли їх від жителів приймаючих громад, – це спеціальні позначки на медичних картах «Крим» або «ВПО» (така увага спричинює дискомфорт, зі слів респондентів, та є певною ознакою дискримінації)
«Благодійні внески»	Благодійні внески доводиться платити і ВПО. Платні послуги, закупівля ліків створюють істотне навантаження на бюджет ВПО, а особливо пенсіонерів, яким доводиться виживати на низькі соціальні виплати
Додаткове навантаження на медичні заклади	Як в освітньому напрямку, існує проблема додаткового фінансування медичних закладів, на яких лягло додаткове навантаження у зв'язку з ВПО. Тому збільшення витратків повинно бути на ці цілі, а органи державної влади повинні розробити механізм стимулювання приймаючих громад у сфері освіти та медицини

⁴ Міністерство соціальної політики України. Звіт про стан виконання в III кварталі 2016 року заходів, передбачених Комплексною державною програмою щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року.

Проблеми у забезпеченні дорогоартісного ліку- вання ВПО	► Проблеми із забезпеченням дороговартісного лікування ВПО органами місцевого самоврядування, нездатність забезпечити необхідними ліками. Для вирішення проблеми необхідним є внесення змін до законодавства щодо спрощеного доступу ВПО до таких ліків та послуг
Необхідність систематичних медичних оглядів ВПО	► Опитані представники органів влади відзначили необхідність медичних оглядів для новоприбулих ВПО для визначення проблем зі здоров'ям для оперативного реагування

«Если мы говорим о вызове врача и лечении гриппа, то тут все просто - врач выписал лекарства и все. Ты сам покупаешь и лечишься. Первая помощь оказывается....

Особо тяжелая ситуация с больными с тяжелыми видами болезней. Они остаются сам на сам с болезнью, так как государство медикаменты не предоставляет, купить их дорого».

Жінки з числа ВПО

Питання 5. Умови проживання ВПО та питання реєстрації

«Житлове питання не є вирішеним. ВПО здебільшого орендують житло. Компенсації, яку дає держава для оплати, не вистачає. Господарі не хочуть здавати ВПО житло в оренду через недосконале законодавство: при отриманні довідки про статус ВПО треба вказувати адресу проживання. Якщо дитина зареєстрована за певною адресою (штамп міграційної служби), то через три роки проживання там матиме право на це житло. Мушу господарю постійно доводити, що я не квартирна аферистка. Є велика недовіра від господарів, які здають житло».

Жінки з числа ВПО

У грудні 2015 року законом «Про Державний бюджет України на 2016 рік» було передбачено виділення 2,9 мільярдів гривень для надання щомісячної адресної допомоги ВПО для покриття витрат на проживання та оплату житлово-комунальних послуг. Проте, під час фокус-групових досліджень респонденти визначили, що житлові проблеми є найактуальнішими для вирішення:

ПРОБЛЕМИ З ДОСТУПОМ ДО ЖИТЛА	
Відсутність державних програм, направлених на вирішення питання	<ul style="list-style-type: none"> Найболючішою проблемою для ВПО є житло. По-перше, у зв'язку зі складністю його оренди через поширені стереотипи (ВПО не бережливо ставляться до майна, їх важко виселити у разі проблем, у них часто виникають труднощі з оплатою, нерідко ВПО не затримуються надовго на одному місці). По-друге, через брак фінансових ресурсів на його покупку чи оренду. По-третє, через погіршення побутових умов порівняно з місцями попереднього проживання. Саме відсутність власного житла та державної стратегії щодо вирішення такої проблеми найбільше перешкоджає швидкій адаптації жінок у нові громади.
Висока вартість оренди житла	<ul style="list-style-type: none"> У регіонах, де здійснювалося дослідження, ВПО знімають житло за ринковими цінами, які є значно вищими за соціальні виплати від держави на ці цілі. Деякі жінки з числа ВПО жалілися, що орендна плата вища за заробітну плату, яку пропонують ВПО, що часто змушує знімати помешкання без побутових зручностей у поганому стані. Це, у свою чергу, впливає негативно на здоров'я дітей. Загалом, основну частину доходів ВПО витрачають на винайм житла.
Стереотипи	<ul style="list-style-type: none"> Іншою проблемою є небажання жителів приймаючих громад здавати житло ВПО через поширені стереотипи. Іншою проблемою є те, що вимога більшості орендодавців щодо сплати за 2 місяці наперед також є проблематичною. Проте, за словами респондентів, жінкам з дітьми деякі власники здають житло більш охоче, входять у ситуацію, проте є й такі, які бояться, що виселити в разі проблеми таких орендарів буде важко. Крім того, більшість орендодавців здають квартири нелегально, а тому оформити субсидії на комунальні послуги ВПО не можуть і повинні сплачувати повну їхню вартість.
Проблема виділення земельних ділянок	<ul style="list-style-type: none"> Проблема виділення земельних ділянок для ВПО теж має місце. Крім небажання місцевих органів влади, місцеві жителі не хочуть, щоб ділянки для ВПО виділялися на території їхньої громади у зв'язку з поширеною думкою, що ділянки повинні надаватися виключно жителям приймаючих громад, які цього потребують.

БЕЗОПЛАТНІ ПОМЕШКАННЯ І ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У ВПО

Безоплатні помешкання на літній час проживання	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Безоплатне помешкання, яке пропонували в селах для ВПО, часто не придатне для життя в холодний період, тому деякі ВПО у літній період живуть у селах, а в зимовий проживають у містах в орендованих помешканнях. ▶ Така ситуація тільки погіршує соціальну адаптацію ВПО.
Загроза виселення із міськ компактного проживання	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Хоча в регіонах, де здійснювалося дослідження, такі проблеми не відзначали, проте ВПО, які живуть у місцях компактного проживання, знаходяться під загрозою виселення у зв'язку з накопиченням боргу за електроенергію і неспроможністю адміністрації сплатити його .
Проблеми міськ компактного проживання	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Є також проблеми з адаптацією ВПО, які проживають у місцях компактного проживання. Для прикладу, існують проблеми з доступом до деяких поселень навіть представників органів влади, також періодично мають місце сутички з місцевим населенням.
Забезпечення житлом за умови роботи в селі	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Є приклади, коли власники фермерських господарств пропонують ВПО роботу в селі із забезпеченням житла. На такі умови погоджується незначна частина ВПО, інші відмовляються, мотивують свої рішення тим, що не хочуть через відсутність навичків роботи на землі та бажання проживати в селі.

Відповідно до інформації опитаних, частина ВПО повертається до своїх попередніх місць проживання (навіть у зруйноване житло) у зв'язку з відсутністю житла та перспектив його отримання в майбутньому.

Питання 6. Домашнє та гендерно-обумовлене насильство

«Я думаю, як і в наших сім'ях, там, де вживають алкоголь, малозабезпечені сім'ї, то там таке є, але це не повсякчасні випадки».

«Ні, це дуже поодинокі випадки».

Жінки з числа ВПО

У 2015 р. на національну безкоштовну «гарячу лінію» з питань запобігання домашньому насильству, торгівлі людьми та гендерній дискримінації, роботу якої забезпечує НУО «Ла Страда Україна», надійшли 9,135 дзвінків, з яких 54,4% стосувалися домашнього насильства, а 1,1% – гендерної дискримінації⁵.

Відповідно до опитування Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка, економічне та фізичне насильство пережили 8,4% опитаних жінок, психологічне та фізичне насильство - 8,6%, економічне та психологічне насильство - 7,2%⁶.

У результаті проведених опитувань та роботи у фокус-групах респонденти відзначили відсутність гендерно-обумовленого та домашнього насильства в їхньому оточення, але наголосили, що про такі випадки чули в інших сім'ях. Крім того, за даними Громадської організації «Центр «Жіночі Перспективи», що знаходиться у Львові, жінки-жертви з родин ВПО, частина з яких вже стикалася з домашнім насильством у себе вдома, стали ще більш вразливими до таких випадків, але не повідомляють про них поліцію та служби захисту у зв'язку з відсутністю іншого житла та іншого вибору, крім як продовжувати жити разом з партнером, який піддає їх насильству⁷.

Більшість респондентів заявили, що навіть у випадку проявів насильства вони б навряд чи звернулися до правоохоронних органів, а намагалися б вирішити проблему самостійно.

⁵ http://la-strada.org.ua/ucp_mod_materials_directioncategory_5_3.html

⁶ Результати опитування жінок-ВПО, проведеного ГО Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка (1000 респондентів, жовтень 2015 р.).

⁷ ОБСЄ. Внутрішнє переміщення внаслідок конфлікту в Україні: підвищена незахищеність постраждалого населення та чинники напруженості в громадах: тематичний звіт.

Питання 7. Соціальна підтримка та захист прав ВПО

«Прав виборчих нам не дають, кредити нам не дають, житлом не забезпечують».

Жінки з числа ВПО

Серед проблем, визначених ВПО, є відсутність права голосу, складність та зміни законодавства, невизнання документів та «прив'язка» до одного банку для отримання допомоги. Великою проблемою для ВПО є недостатній розмір соціальної допомоги для подвійно вразливих категорій (див. Питання 8). Проблемним є доведення свого статусу інвалідами - респонденти зазначали про тривалі процедури оформлення та переведення виплат щодо інвалідності.

Є великий попит на отримання правової інформації, актуальної для ВПО, за допомогою створення спеціальних ресурсів, видань, бюлетенів тощо.

ПРОБЛЕМИ У ПИТАННЯХ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ	
Відсутність голосу на виборах	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність права голосу сприймається ВПО як одне з найбільш дискримінаційних положень у вітчизняному законодавстві. Посилюють цю проблему і колізії та подвійні трактування деяких нормативно-правових актів з питань ВПО (сама назва ВПО зустрічається в різних законах у різних формулюваннях), а також незнання законів ВПО та громадянами в цілому; недостатня кількість тренінгів, навчальних програм з правових питань для ВПО та недостатнє поширення інформації щодо безоплатних послуг. Найбільший попит на такі послуги є в жителів маленьких міст та сіл.
Відсутність механізмів поновлення документів, виданих в анексованому Криму та Сході України	<ul style="list-style-type: none"> ВПО мають проблеми з невизнанням документів, виданих в анексованому Криму та «ЛНР» та «ДНР». Це насамперед стосується трудових книжок, необхідних документів для оформлення соціальних виплат. Для юридичного встановлення таких фактів ВПО необхідно звертатися до судових органів, і за рішенням суду вони можуть бути поновлені, проте наразі судові збори є високими, через що ВПО не використовують та не доводять у повній мірі свої права.
Відсутність механізмів вирішення майнових питань	<ul style="list-style-type: none"> Ще однією проблемою є неможливість ВПО розпоряджатися майном, яке знаходиться на непідконтрольній Україні території. Це стосується також юридичних осіб. Так само не вирішене питання отримання спадкового майна на окупованій території.
Обмеження щодо використання карток «Ощадбанку»	<ul style="list-style-type: none"> Респонденти вважають дискримінацією той факт, що ВПО обмежені в можливості використання карток «Ощадбанку». Вони не мають змоги розраховуватися за купівлю квитків, продуктів тощо.

Питання 8. Недостатність фінансової підтримки. Недостатнє врегулювання питань отримання соціальних пільг

Респонденти зазначили, що всі виплати, передбачені законодавством, виплачуються в повній мірі та без затримок, проте їхній розмір бажає бути вищим, особливо для жінок, які самостійно займаються вихованням дітей і змушені винаймати житло. Особливо вразливою в цьому контексті є категорія пенсіонерів з числа жінок. Так само важко жити в приймаючих громадах на ці виплати багатодітним сім'ям.

ПРОБЛЕМИ ОТРИМАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПІЛЬГ	
Субсидії. Проблеми у оформленні та отриманні	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Найбільшою проблемою є оформлення субсидій на житлово-комунальні послуги. Власники житла не хочуть надавати дані про те, що здають квартири, та сплачувати передбачені законодавством податки. Через це ВПО позбавлені права отримати субсидію.
Недостатня гуманітарна допомога	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Більшість жінок з числа ВПО відзначили необхідність отримання гуманітарної допомоги. ▶ Якщо на початку конфлікту та після переселення таку допомогу ВПО отримували в достатній кількості, то зараз є потреба в гуманітарній допомозі, особливо в містах. Більшість ВПО вважає, що міжнародні організації допомагають тільки жителям території лінії зіткнення і тим, хто залишився проживати у Донецькій та Луганській областях. ▶ «Чим далі ми переселяємося, тим менше гуманітарки», - зазначила одна з учасниць дискусій.
Неврегульованість питання сплати комунальних витрат помешкань, які ВПО залишили на невідконтрольній території України	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Великою проблемою є нарахування боргів за комунальні послуги та податки для ВПО, зокрема, в тих, хто переїхали з лінії зіткнення. ВПО відмовляються повертатися навіть у звільнені території через борги.
Проблеми погашення виплат багатодітним сім'ям	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Окремою проблемою є проблема погашення виплати багатодітним сім'ям. ▶ Багатодітні сім'ї також не можуть продовжити дію довідок або отримати нові довідки з низки причин. Вони не мають довідок про склад сім'ї, що вимагаються для отримання довідки про багатодітну сім'ю, оскільки їх видає лише Управління соціального захисту в місці реєстрації за місцем прописки. У свою чергу відсутність реєстрації за місцем проживання, нестача бланків довідок і хабарництво в державних органах, пов'язане з отриманням бланка, необхідність надання офіційної згоди орендодавців, складна й нечітка процедура продовження терміну дії та відсутність конкретної інформації про кроки, котрі необхідно зробити для отримання довідки, - все це заважає отриманню документів.

У регіонах, де здійснювалося дослідження, не спостерігаються часті поїздки на окуповану територію, оскільки це фінансово не вигідно (висока вартість квитків на проїзд). Водночас служби соціального захисту зазначали, що є сім'ї, які переїжджають з місця на місце, реєструються в декількох місцях, поки це можливо, та отримують соціальні виплати в різних місцях. Через недосконалу інформаційну базу відслідковування таких випадків забирало багато часу, проте із запуском нової інформаційної бази ці випадки можна відслідковувати і блокувати реєстрацію таких ВПО. Іншою проблемою є те, що деякі ВПО порушують термін перебування у 60 днів на окупованій території або не повідомляють про повернення, що зумовлює призупинення їхніх виплат. З іншої сторони такі положення обмежують свободу пересування ВПО.

«Наше законодавство недосконале, воно часто змінюється. Наприклад, у нашій сфері, сфері реєстрації, немає бази, куди заноситься вся інформація про ВПО. Програмне забезпечення постійно змінюється, база то працює, то ні. Я не бачу всю базу по країні. Недосконала інформаційна база, ми не можемо прослідкувати достеменно, як пересуваються ВПО, де вони отримують допомогу. Нині цілком можливий такий варіант, що ВПО отримують допомогу в декількох місцях. ВПО не договорюють багато власної інформації. Наприклад, чи має людина квартиру, чи ні. Так само і депозити».

Представник влади

Питання 9. Недостатність каналів поширення інформації для ВПО

«Треба створити більше каналів поширення інформації про/серед ВПО, наприклад, сайти, газети для ВПО, де були б всі нововведення розписані. Зміни в законодавстві. Створити відкриті ресурси щодо роз'яснення законодавчої бази з питань ВПО, колізій у законодавстві та змін...»

Жінка з числа ВПО

20 вересня 2016 року було презентовано Стратегію інформаційної реінтеграції внутрішньо переміщених осіб. **Мета Стратегії – досягнення взаєморозуміння, соціальної консолідації та згуртованості населення України.** Додатки до стратегії визначають перелік типових заходів, які можуть бути використані для реалізації приймаючими громадами.

ВПО-учасники фокус-груп зазначили, що через брак достатньої інформації про права ВПО, а також через відсутність єдиної установи для комплексного надання допомоги вони не можуть в повному обсязі скористатися своїми правами. Якщо у великих містах є мережі поширення інформації, то в селах слабка комунікація, відсутність таких мереж, інформацію надають переважно органи влади.

23

Найбільший попит є на інформацію щодо вирішення соціальних, фінансових проблем, надання психологічної та гуманітарної допомоги. У деяких містах існують позитивні приклади самоорганізації ВПО у громадські організації, які займаються в тому числі поширенням актуальної інформації. З роботою Урядового контакт-центру ВПО майже не були ознайомлені.

У більшості випадків центрами поширення інформації в регіонах, де здійснювалося дослідження, є громадські організації та благодійні фонди. Для прикладу, у Сокальському регіоні – це благодійний фонд «Карітас», який не тільки надає гуманітарну допомогу, а й є центром соціальної адаптації та інтеграції жінок з числа ВПО.

«Знаєте, у нас ВПО в більшості тримаються окремо. Треба подякувати Карітасу, що вони нас пробують збирати, вчили писанки розписувати...»

Учасниця фокус-групи в Сокалі

Узагальнений огляд проблемних питань жінок-ВПО

Психологічна адаптація

- У великих містах жінки-ВПО адаптуються довше за чоловіків
- Існує потреба у психологічній допомозі у великих і малих містах
- Жінки, які проживають у сільській місцевості, адаптувалися швидше
- Є потреба «достукатися» до пасивних переселенців, які закриті в собі і не бажають самоорганізуватись, залучити їх до життя громади
- В малих містах, можливо, потрібне переформатування психологічної допомоги (лякає слово психологічна)

Самореалізація та працевлаштування

- У великих містах легше знайти роботу: найбільше жінки-ВПО знаходять роботу в сфері обслуговування, торгівлі, освіти
- Жінки у великих містах займаються підприємницькою та громадською діяльністю більш активно, проте більшість жінок в маленьких містах та селах відзначили відсутність бажання займатися підприємницькою діяльністю через брак фінансових ресурсів та страх
- Існують проблеми з працевлаштуванням через необхідність перекваліфікуватися та низький рівень заробітної плати, а також брак гнучкого графіку, особливо в маленьких містах та селах
- В певній частині ВПО у м. Києві та області спостерігається пасивність та відсутність бажання в знайти роботу або перекваліфікуватися

Фінансова допомога

- Виплати, передбачені законодавством, отримують у повній мірі
- Є проблеми з отриманням субсидій на комунальні послуги
- Незадоволені вимогами постійно підтверджувати місцезнаходження, обмеженнями банку, який надає картки
- Незадоволені відсутністю вирішення питання про можливість отримання кредитів

Освіта та медицина

- Базові послуги надаються у повній мірі
- Існують проблеми з доступом до освітніх закладів у Київській області
- Є проблеми доступу до дороговартісного лікування для людей з особливими хворобами
- Низька якість медичних послуг як для жителів приймаючих громад, так і для ВПО через відсутність медичної реформи на місцях

Житло

- Відсутність житла та перспектив його придбання є найболючішою проблемою для жінок

- Відсутність можливості отримати компенсацію за втрачене житло
- Відсутність можливостей взяти кредит на придбання житла

Домашнє та гендерно-зумовлене насильство

- Респонденти не були учасниками, але чули про поодинокі випадки
- В м. Києві та області існують проблеми з доступом до місць щільного проживання ВПО, що не дозволяє здійснювати повноцінний контроль органам влади

Правові проблеми

- Відсутність права голосу
- Правова допомога надається за вимогою, не завжди достатньо повно
- Немає інформації по зміни в законодавстві
- Мала кількість тренінгів, навчальних програм з правових питань для ВПО та поширення інформації щодо безоплатних послуг у даній сфері
- В м. Києві та області є обізнаність про пункти безоплатної вторинної юридичної допомоги, велику кількість громадських організацій, що займаються цими питаннями, гарячих ліній

Комунікаційні проблеми

- Інформацію легше знайти у великих містах
- Слабка комунікація в селах, відсутність мереж розповсюдження інформації, через що органи влади залишаються чи не єдиним джерелом

Взаємодія з приймаючими громадами

- На думку ВПО з великих міст, співпраця ВПО з жителями приймаючих громад у більшій мірі залежить від активності перших
- У великих містах жінки-ВПО характеризуються активністю: беруть участь у громадському житті, долучаються до волонтерських ініціатив
- Більшість жінок-ВПО, які проживають у малих містах та селах, є досить пасивними, вони очікують від приймаючих громад здійснення роботи по їх залученню до місцевих ініціатив

Розділ 2. Аналіз взаємодії між ВПО і місцевими органами влади та приймаючими громадами: основні тренди та проблеми

Приймаючі громади, які брали участь у дослідженні, намагаються виконувати усі завдання та заходи межах чинної нормативно-правової бази. У першу чергу, органи влади приймаючих громад намагалися задовольнити базові потреби ВПО - житло, продукти, освітні та медичні послуги, а також взяття їх на облік. Проте, за словами респондентів, центральні органи виконавчої влади не надають у повній мірі ресурси для вирішення проблем ВПО, у першу чергу це стосується житлових проблем.

Іншим важливим завданням, яке ставлять перед особою місцеві органи влади приймаючих громад – допомога в працевлаштуванні, започаткуванні власної справи та самореалізації.

Окремим пріоритетом є надання психологічної допомоги та допомога у самоідентифікації ВПО в нових громадах.

Приймаючі громади самі обирали механізм задоволення потреб ВПО, не чекаючи комплексних програм. Для прикладу, у Вінницькій області створили спеціальний штаб:

«Приймаюча сторона не чекає на доопрацьовані документи. В тій ситуації, що склалася, кожна громада чинила по-своєму – максимально забезпечити людей харчуванням, вирішити соціальні питання. Тому органи влади у Вінницькій області організовано підійшли до цього питання і створили координаційний штаб. Всі ВПО проходили через орган соціального захисту – це той перший орган, куди людину направляли, оскільки всі ВПО мають обліковуватися, зареєструватися, щоб ніхто ніде не загубився. У нас створено мережу координаторів – це люди, які на місцях концентрують всю інформацію для переселенців, не тільки про соціальні виплати. Це та інформативна база, яка потрібна людині».

Представник органу влади, Вінницька область

Органи влади в маленьких містах та селах дуже активно підключали громадськість та місцевих жителів до вирішення проблем ВПО:

«З самого початку ми працювали з такою категорією. У першій хвилі, де були кримчани, в державі ще не були відпрацьовані механізми до виплат, прийому переселенців. Ми прийняли рішення про об'єднання зусиль державних структур, громадських організацій та громади, яка на той час активно брала в тому участь. На той момент всі розуміли проблему, відгукувались,

проблем з поселенням не було (здебільшого в першу хвилю були кримські татари). Більшість з тих переселенців повернулись на свою територію, але не тому, що тут їх погано прийняли, а тому, що переживали за свою родину, помешкання, які залишили. Були й такі, які за допомогою Карітас-Сокаль виїхали закордон.

Далі була хвиля, спричинена окупацією нашої східної території, тоді ми теж допомагали, була тимчасова компенсація на оренду житла, були відпрацьовані механізми. Проте громада вже менш активно включалась у вирішення цих проблем. Почались проблеми з житлом. Сільські ради давали житло, проте більшість переїжджали до своїх родичів».

Представник органу влади, Львівська область

ВПО стали для органів влади приймаючих громад додатковою проблемою, оскільки на них поклали відповідальність за вирішення побутових, освітніх, медичних та інших соціально-економічних питань. Водночас істотного додаткового фінансування вони не отримали, і центральні органи, на жаль, не надають чіткого бачення вирішення першочергових проблем ВПО, зокрема житлових.

«Щодо влади, то вона має таку позицію, що ми з вами спілкуємося, а рішення особливо не приймаємо. Це тому, що на державному рівні не розроблено якісної комплексної програми щодо адаптації ВПО, а те, що є – це просто декларативні, а не конкретні кроки. Жодні екстра бюджетні надходження в області у зв'язку з приїздом ВПО не надходили, а власні кошти влада виділяти не дуже хоче».

Представник громадської організації, Львівська область

У регіонах, в яких здійснювалося дослідження, нарікань на роботу органів влади з боку жінок-ВПО майже не було. Нарікання були щодо вимог надавати велику кількість документів для оформлення пільг, проте ВПО з розумінням ставилися до того, що це вимога чинного законодавства, а не місцевих органів влади.

«Ну, нарікання можуть бути, але у Вінницькій області, наприклад, розвинене надання послуг у кожному районі. Є центри надання адміністративних послуг в органах соціального захисту, у всіх є «прозорі офіси»...

У нас, якщо людина приходить, її не можуть не прийняти, на її питання дадуть відповідь».

Представник органу влади, Вінницька область

Проте деякі жінки з числа ВПО зазначали, що зверталися з приводу правових проблем до органів влади, проте не отримали кваліфіковану відповідь:

«На самому початку перебування тут, у Вінниці, як внутрішня переміщена особа я собі підготувала перелік питань, які я поставлю. Прийшла дівчинка, якийсь клерк з цього відділу юридичного департаменту. І почалося: це я не знаю, на це я відповісти не можу, але взяла мій телефон та сказала, що все дізнається та зателефонує. Проте... так і не зателефонувала. Оце була моя правова допомога».

Представниця ВПО, Вінницька область

Деякі жителі приймаючих громад зазначали, що самі ВПО, прибуваючи у нові населені пункти, досить не толерантно поведуться щодо органів влади, звинувачують їх у всіх своїх проблемах та не намагаються зрозуміти специфіку роботи органів.

Позиція представників громадянського суспільства та волонтерів на цю проблему є такою, що вони вважають, що велика частина роботи, яку повинні виконувати органи влади, лягає на їхні плечі.

«...Треба просто не відхрещуватися від переселенців, а зрозуміти, що це тепер частина нашої громади, нам ще багато років спільно жити. Треба більше реально цікавитися життям переселенців, а не робити все якомога швидше, заради статистичних показників. Треба проводити круглі столи, обговорювати наболілі питання з представниками НУО, влади і ВПО. Треба організувати спільні тренінги, наприклад, щодо реалізації локальних ініціатив, активізувати НУО та ВПО спільно реалізовувати проекти на місцевому рівні. Дуже важливо створити інформаційний майданчик для НУО (прим. авт. - неурядових організацій), державних органів тощо, які займаються питаннями ВПО для систематизації їхньої діяльності, розробки спільних проектів тощо. У нас ВПО навіть не можуть записатися до бібліотек, бо потрібна прописка».

Представник ГО, Львів

Водночас у всіх респондентів є розуміння того, що органи влади дійсно перевантажені роботою за невелику заробітну плату, яку вони отримують. Більшість з них також страждають від професійного «вигорання» та потребують роботи з психологом та знань, як працювати з людьми, які перебувають у кризових умовах.

«Щодо держави, я не можу її звинувачувати в тому, що вона не працює, або люди, які займаються цим питанням, не компетентні. Ні. Вони і без того дуже завантажені роботою, дуже

сильно, і в них просто не вистачає ресурсів та часу на вирішення психологічних проблем. Ми не можемо говорити, що вони непрофесійні, чи якось ще звинувачувати їх, просто люди дуже завантажені».

Представник ГО, Вінниця

Подолання стереотипів щодо ВПО

У більшості випадків ВПО сприймалися в нових громадах як жертви, проте з часом ставлення до них поступово змінювалося. Це було пов'язано зі зловживаннями допомогою, пиятикою та іншими негативними проявами, що кидало тінь на всіх вимушених переселенців. За словами респондентів, основними проблемами є відсутність відповідної державної програми та системної роботи з приймаючими громадами та ВПО щодо усунення стереотипів. Така робота переважно проводиться ГО та міжнародними організаціями, але її замало.

Стереотипне сприйняття найчастіше проявляється до чоловіків з числа ВПО. Це пов'язано з переконанням жителів *Західної України* у тому, що чоловіки зі Східної України повинні захищати державу і воювати за її незалежність. Особливо стереотипне сприйняття загострюється, коли хтось з мешканців приймаючих громад гине у зоні АТО.

Зі слів респондентів, чоловіки з числа ВПО не реєструються та не поспішають влаштовуватися на нову роботу в приймаючих громадах, бо бояться бути мобілізованими і воювати в зоні АТО зі своїми знайомими з того боку. Така позиція обурює жителів приймаючих громад.

Є категорія людей, які вважають, що переселенці накликали війну, ледачі, не хочуть працювати, не хочуть воювати, тільки чекають на пільги тощо. Зі стереотипами тяжко боротися, бо органи влади теж часто ставляться упереджено до ВПО (зі слів респондентів). У багатьох ВПО у зв'язку з цими стереотипами проблеми в пошуках роботи та житла.

Підігрують стереотипне сприйняття ВПО проблеми в соціальних сферах: освітній, медичній, пенсійній тощо. Тут вони розглядаються як конкуренти у доступі до цих послуг, які створюють додаткове навантаження на місцеві бюджети. Особливо цей стереотип розвинутий у великих містах.

На державному рівні недооцінюють необхідність подолання стереотипів, а це може призводити до реальних конфліктів, як, наприклад, сталося в *сmt Калинівка*. Тут виникла велика проблема між місцевою громадою і переселенцями - кримськими татарами. Основна проблема - нерозуміння традицій один одного, небажання іти на компроміси тощо. Конфлікт був настільки гострий, що призвів до бійки. Щодо вирішення проблеми працюють як представники Меджлісу, так і місцеві ГО та місцева влада. Через взаємне несприйняття традицій один одного (місцевої громади та переселенців) та минулі конфлікти влада прийняла рішення про їхнє виселення. Хоча ситуація залишається стабільною, проте це не є вирішенням питання.

На Західній Україні є незадоволеність в приймаючих громадах з приводу російської мови, якою частіше розмовляють ВПО. Вони кажуть, що не «розуміють мову окупанта» (відповідно до слів респондентів зі Львівської області). Крім того, у всіх регіонах, де здійснювалося дослідження, респонденти заявили, що україномовні ВПО набагато швидше адаптуються та інтегруються у нові громади і краще сприймаються місцевими жителями. Тому особливо активно у Львівській області як один з основних заходів для інтеграції ВПО відзначали курси української мови.

Позитивним фактом є те, що всі представники органів державної влади та місцевого самоврядування зазначили, що не бачать особливої різниці між ВПО та постійними мешканцями своїх населених пунктів, і намагаються максимально допомогти адаптуватися першим до нових умов.

Проте, незважаючи на стереотипне ставлення частини жителів приймаючих громад до ВПО, самі ВПО досить доброзичливо відгукуються про них, а основними винуватцями складної ситуації вважають органи влади. Найбільш образливими для ВПО є відсутність права голосу та сама назва «внутрішньо переміщені особи», а самі себе вони вважають справжніми українцями, які своїм переїздом на територію, підконтрольну Україні, довели свою патріотичність.

Участь ВПО у житті громади

Проблемою у цьому контексті є відсутність стратегічного державного бачення щодо інтеграції ВПО та посилення взаємодії з приймаючими громадами. Постає необхідність у збільшенні кількості проектів щодо реалізації спільних ініціатив громада-ВПО. Потрібно створювати відкриті простори, хаби для спілкування, комунікаційні майданчики для навчання та спілкування. Респонденти зазначили, що дуже важливо проводити обговорення планів соціально-економічного розвитку населених пунктів із залученням таких категорій, як ВПО та учасники АТО.

Довіра до громадського сектору є великою у всіх населених пунктах, де проводилось дослідження. Громадські організації розглядаються представниками ВПО як проміжна структура в комунікації між ВПО та владою і ВПО та місцевим населенням. Жінки краще ознайомлені з діяльністю громадських організацій та активніше беруть участь у їхній діяльності. Чоловіки, навпаки, часто дистанціюються і менше довіряють ГО.

Активним ресурсом для громадських організацій, які займаються проблемами ВПО, є молодь, яка швидко інтегрується в нове середовище, знаходить однодумців серед місцевого населення та пропонує ініціативи; крім того, для прикладу, Донецький національний університет, який зараз знаходиться у м. Вінниця, є важливою платформою для участі ВПО у житті приймаючої громади.

Найкраще ознайомлені з діяльністю ГО були жителі Львова та Вінниці, маленьких міст менше, а у м. Києві респонденти мають деяку інформацію, проте досить слабо орієнтувалися в діяльності ГО та заходах, які вони здійснюють. Крім того, деякі учасники проекту висловлювали недовіру до громадських організацій,

волонтерських об'єднань та благодійних фондів, вважаючи, що такі об'єднання намагаються використати скрутне становище ВПО для власних вигод. Проте кількість таких респондентів була дуже малою.

Відповідно до позиції респондентів, жінки більше цікавляться життям приймаючих громад, беруть участь у місцевих заходах, незважаючи на більш значні проблеми з психологічною адаптацією, ніж у чоловіків. Для себе роботу з громадами вони розглядають майже як головний інструмент своєї інтеграції у нове середовище. Більшість жінок з числа ВПО зазначили, що в селах вони живуть життям громад, активно беруть участь у їхніх заходах.

У районних центрах відзначали проблеми в комунікації з місцевими жителями через відсутність спеціальних майданчиків для спілкування та проблем з поширенням інформації. У великих містах, таких як *Київ, Львів, Вінниця*, тільки найактивніші з числа ВПО беруть участь у заходах громад і самі намагаються організувати проекти спільно з місцевими жителями.

Приймаючі громади у *Львівській області* характеризують ВПО частіше як пасивних учасників цього процесу, які слабо взаємодіють. Проте є думка, що там, де громада активна, ВПО теж стають активними.

А у *Львові*, навпаки, активно працюють біля 10 громадських організацій, засновниками яких є ВПО. Вони активно долучаються до різноманітних волонтерських проектів, зокрема орієнтованих на підтримку військових у зоні АТО. Найбільшою необхідністю є розширення комунікаційних платформ та реалізація культурних, освітніх та соціальних проектів разом з жителями приймаючих громад для успішної адаптації. Особливо важливим, як зазначали респондентки, є розвиток соціального підприємництва.

Є проблема з участю ВПО у житті громад у маленьких містах, райцентрах та селах – тут вони не готові об'єднуватися, продукувати спільні ідеї з місцевими жителями, організувати заходи, реєструвати громадські організації, є пасивними та інертними. Респонденти у таких населених пунктах зазначали, що не готові брати на себе таку відповідальність, а це, швидше, завдання місцевого населення. Деякі зазначали, що соромляться через поширені стереотипи щодо ВПО, а також відсутність часу та ресурсів на таку діяльність.

У *м. Вінниця* ВПО реєструють власні об'єднання, які стали одними з найпотужніших учасників середовища НУО у місті. Більшість респондентів пропонували залучати ВПО до життя громади через спільні заходи, проекти, через участь у стратегічному плануванні розвитку міст.

Економічна активність ВПО⁸

ВПО не характеризуються високою економічною активністю в приймаючих громадах. Однією з основних причин цього є брак фінансових, матеріальних та

⁸ Інформація щодо цього пункту частково висвітлювалася у Розділі 1.

людських ресурсів. Загалом основними проблемами, з якими зіштовхуються ВПО, є працевлаштування, започаткування та ведення підприємницької діяльності.

Більшість підприємців з числа ВПО – це ті, які раніше займалися підприємницькою діяльністю, проте є низка прикладів, коли у нових громадах ВПО, зокрема жінки, які ніколи не вели бізнес раніше, реєструють свої підприємства і забезпечують надходження до місцевих бюджетів. Крім того, респонденти зазначали, що у *Вінницьку область* перенесли підприємства, які можна віднести до категорії середніх у таких галузях як хімічна промисловість та машинобудування, які забезпечують робочими місцями не тільки ВПО, а й місцевих жителів, сплачують податки, що можуть бути використані в подальшому місцевою владою на розвиток інфраструктури.

Підприємці, які почали працювати або продовжили у приймаючих громадах, досить активно долучаються до місцевих бізнес асоціацій та намагаються лобювати свої інтереси. Бізнес асоціації допомагають вирішувати проблеми ведення бізнесу, зокрема у взаємовідносинах з органами влади, налагодженням експортної діяльності та пошуку партнерів.

Міжнародні та громадські організації, які займаються проблемами ВПО і працюють в Україні, залучають ВПО до роботи. Багато ВПО починають працювати у таких установах (для прикладу, виконавчим директором однієї з ГО у *місті Вінниця* стала жінка з числа ВПО). Діяльність таких організацій позитивно впливає на місцевий економічний розвиток та сприяє створенню нових робочих місць.

Проте попри бажання ВПО підвищувати свою економічну активність основною проблемою є недосконале законодавство щодо підприємницької діяльності ВПО (оподаткування нерухомого майна в першу чергу), податковий тиск, мала кількість навчальних програм та недостатність фінансових ресурсів.

Розділ 3. Пропозиції щодо поліпшення добробуту місцевих громад шляхом тіснішої інтеграції ВПО: заходи, які можуть бути реалізовані на національному та регіональному рівнях

Пропозиції / ініціативи на національному рівні

В результаті проведених фокус-групових досліджень та глибинних інтерв'ю були зібрані та узагальнені такі **пропозиції та ініціативи щодо вирішення сучасних проблем переселенців, які були обговорені на підсумкових круглих столах в регіонах:**

- Необхідними є заходи зі сприяння працевлаштуванню молоді та жінок з числа ВПО; при цьому потрібно, щоб застосовувався персоналізований підхід до ВПО (працевлаштування та перекваліфікація, враховуючи особливості їхньої трудової біографії), формування єдиної бази вакансій, технічного супроводу підприємницьких ініціатив ВПО тощо.
- Разом з ВПО потрібно визначити доцільність надання підприємцям з числа ВПО спеціальних пільг: пільгове оподаткування, податковий компроміс, списання податкових боргів з підприємств, які стикнулися з форс-мажорними обставинами тощо та інформування їх про це.
- Разом з ВПО та організаціями підприємців та роботодавців визначити шляхи стимулювання прийому ВПО на роботу в приймаючих громадах.
- Для продовження ведення підприємницької діяльності для діючих підприємців з числа ВПО необхідним є вирішення на законодавчому рівні питання компенсації або відшкодування нерухомого майна, що знаходиться в зоні АТО. Запровадження прозорого механізму звільнення від відповідальності за порушення податкового законодавства у зв'язку з дією форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) шляхом надання податковим органам права самим здійснювати аналіз і приймати рішення про наявність чи відсутність форс-мажорних обставин щодо податкових зобов'язань.
- Законодавче закріплення статусу соціальних підприємств, законодавче визначення критеріїв віднесення підприємств до цієї категорії, визначення та законодавче можливих закріплення пільг, якими може користуватися ця категорія підприємств. Такий напрям бізнесу активно розвивається у всьому світі і, на думку опитаних респондентів, за умови створення законодавчої бази та допомоги менторів може стати для них інструментом самореалізації та співучасті у вирішенні актуальних соціальних проблем та зайнятості.

- Вирішення на законодавчому рівні проблеми подолання дискримінації ВПО у банківській сфері через неможливість повноцінно користуватися картками Ощадбанку та проблем з користування картками інших банків. Стимулювання банківських установ щодо надання кредитів під відкриття власної справи.
- Законодавче вирішення питання надання житла ВПО шляхом пільгового кредитування, можливостей отримання компенсації за втрачене житло тощо. Актуальним, на думку респондентів, є розробка та впровадження державної програми, спрямованої на будівництво або придбання ВПО житла з частковою компенсацією з боку держави, розробка на державному рівні механізму продажу житла на непідконтрольній Україні території.
- Впровадження програми кредитування під купівлю житла на первинному або вторинному ринку, наприклад, на таких умовах:
 - першочерговий внесок 5% від вартості; кредитування під 3% річних терміном до 30 років;
 - мінімальний пакет документів;
 - розконсервація житлового фонду країни та створення єдиного реєстру житлового фонду у відкритому доступі, який відповідає теперішньому стану.
- Розробка механізму та графіку проведення постійних перевірок соціальними службами на предмет насильства та побутових умов проживання, особливо сімей з дітьми. Це допоможе зменшити кількість випадків насильства у сім'ях ВПО.
- Розробка системи пільгового оподаткування для орендарів, які здають помешкання ВПО, що буде допомагати стимулювати оформлення договорів та субсидій і сплату податків відповідно до чинного законодавства.
- Внесення до чинного виборчого законодавства змін щодо забезпечення ВПО правом голосу на виборах. Відсутність цього права не дозволяє реалізовувати свої конституційні права ВПО і заважає інтегруватися у нове середовище.
- Проведення систематичного навчання ВПО з правових питань; створення відкритих ресурсів щодо роз'яснення законодавчої бази з питань ВПО, та змін в законодавстві.
- Зменшення судових зборів для соціально незахищених громадян, у тому числі ВПО. Саме високі судові витрати є однією з основних причин для ВПО не звертатися до судових органів за захистом своїх прав.
- Розробка спеціальних механізмів забезпечення прозорості використання коштів, що виділяються на рішення проблем ВПО.

- Необхідно вирішити питання, що ускладнюють можливості вступу та переведення в українські ВНЗ для учнів та студентів з тимчасово окупованих територій, розробити відповідну стратегію для ВПО та жителів непідконтрольних Україні територій, зокрема:
 - визначити та закріпити порядок дій при неможливості подати повний пакет документів для продовження навчання ВПО у приймаючих громадах;
 - визначити альтернативні шляхи реєстрації та складання учнями з тимчасово окупованих територій ЗНО та отримання необхідної інформації. Оскільки на непідконтрольних територіях доступ до сайтів домену gov.ua блокується, керівників місцевих навчальних закладів змушують збирати інформацію про випускників, які бажають пройти ЗНО і вступити до українських вишів, що є потенційно небезпечним для абітурієнтів;
 - організувати роботу шкіл, які можуть надавати екстернат з елементами дистанційного навчання у Луганській та Донецькій областях, залучити додаткове фінансування для таких програм; ініціювати збільшення кількості освітніх закладів (дитсадків, шкіл) у приймаючих ВПО громадах.
- Потрібно розробити механізм надання дороговартісного лікування ВПО у позачерговому порядку, у тому числі перехід до адресної підтримки ВПО щодо медичних послуг.

Пропозиції / ініціативи на рівні громад

Питання самоідентифікації та самореалізації в новому середовищі, психологічної адаптації жінок з числа ВПО, подолання стереотипів

- Розширення методів соціальної адаптації – збільшення роботи у творчих групах та групах взаємопідтримки, проведення культурних та мистецьких заходів, проектів, направлених на соціальну адаптацію ВПО та подолання стереотипів. Особлива увага може бути приділена роботі з дітьми та жінками, оскільки вони найбільше потребують такої уваги. Фінансування цих заходів варто здійснюватися за рахунок місцевого та державного бюджету та залучення донорських організацій;
- Створення центрів, у тому числі мобільних, соціальної допомоги та адаптації ВПО з залученням приватних, державних та закордонних психологів з відповідним досвідом. Найбільший попит на такі центри є серед жінок, які проживають у селах. Додатково існує необхідність у створенні програм для надання профільної психолого-психіатричної допомоги для постраждалих у зоні АТО (ВПО, сім'ї ВПО, люди з прилеглих територій, воїни тощо);

- Проведення навчальних заходів соціальної адаптації та роботи з ВПО для органів державної влади та організацій, що працюють з ВПО. Активніше інформування органами влади ВПО про можливості отримання психологічної допомоги відповідно до місця проживання, готування відповідних інформаційних матеріалів для поширення;
- Поширення інформації щодо кращих практик адаптації жінок з числа ВПО до нормального життя, реалізація проектів, направлених на ознайомлення з особистими історіями жінок, історіями успіху. Є велика необхідність у постійному проведенні мотивуючих зустрічей, зокрема з відомими жінками, які реалізували себе в бізнесі, політиці, громадському секторі. Збільшення кількості спільних соціальних проектів серед жінок з приймаючих громад та жінок з числа ВПО;
- Соціальна адаптація жінок з числа ВПО через дітей – організація освітніх, культурних заходів для дітей із залученням матерів. Також, важливим напрямком може стати соціальна адаптація сімей (робота з сім'ями), як для ВПО, так і для військовослужбовців із зони АТО;
- Можливість доступу для жінок, у тому числі з числа ВПО, до процесів прийняття рішень на місцевому та державному рівнях, чи в громадських об'єднаннях, що допоможе швидше самореалізуватися та самоідентифікуватися в нових громадах;
- Збільшення кількості спільних для ВПО і жителів приймаючих громад освітніх та культурних заходів з подолання стереотипів. Такі заходи повинні здійснюватися в рамках нового механізму подолання стереотипів щодо ВПО. Більшість ВПО зазначали, що необхідно збільшити кількість спільних з жителями приймаючих громад проектів, направлених на покращення місцевої інфраструктури. Актуальним завданням для приймаючих громад може стати залучення ВПО до обговорення стратегічних планів і практичних аспектів розвитку міст, проектів бюджетів, участі у впровадженні планів в життя тощо.

Доступ до медицини та освіти

- Більш активна і подовжена в часі робота психологів у школах щодо психологічної адаптації для дітей з числа ВПО, особливо дівчат (вони пристосовуються до нових умов важче, відповідно до думки респондентів). Потреба у проведенні навчання для шкільних психологів, оскільки серед респондентів були нарікання на якість їх роботи та проблеми адаптації дітей;
- Збільшення кількості освітніх позаурочних заходів з вивчення історії краю для класів з дітьми з числа ВПО, організація екскурсій та зустрічей з відомими людьми краю. Такі заходи будуть корисні не тільки для дітей з числа ВПО, а й для дітей приймаючих громад;
- Створення при ВНЗ дитячих кімнат, де могли б перебувати діти студентів під час навчання (ця проблема є актуальною і для місцевого населення);
- Проведення профорієнтаційної роботи щодо переваг вступу до ВНЗ, територіально близьких до приймаючих громад. Такий принцип

допоможе ВПО залишатися у приймаючих громадах, а не сприятиме подальшій внутрішній міграції;

- Забезпечення постійної роботи психологів зі студентами ВНЗ, розробка рекомендацій з безпеки для студентів щодо відвідування батьків, які проживають на тимчасово окупованій території (деякі студенти не їздять до батьків через побоювання потрапити в полон до сепаратистів).
- Вирішення проблеми отримання медичної допомоги для людей з обмеженими можливостями серед ВПО в контексті проведення медичної реформи;
- Пріоритетність ВПО в дороговартісному лікуванні як пільгової категорії населення.

Потреби і можливості зайнятості для жінок з числа ВПО

- Збільшення навчальних програм щодо відкриття бізнесу, а також фінансування таких ініціатив, у тому числі за рахунок державних фінансів, створення системи бізнес-інкубаторів, направлених на супровід та підтримку підприємницької ініціативи для переселенців;
- Популяризація робітничих професій серед ВПО;
- Поширення інформації щодо успішно реалізованих бізнес-проектів серед жінок з числа ВПО;
- Проведення інформаційних кампаній по селах щодо відкриття власної справи та успішного працевлаштування;
- Розробка навчальних програм, спрямованих на правильний пошук вакансій, проходження інтерв'ю, самопрезентації тощо для ефективного пошуку роботи;
- Захист прав ВПО на робочому місці, розробка механізму усунення дискримінаційних явищ щодо доступу до роботи. Більшість респондентів відзначили проблему працевлаштування у зв'язку з регіоном походження. Посилення спроможності профспілкового руху захищати жінок з числа ВПО у разі обмеження права на працевлаштування.

Подолання домашнього насильства в сім'ях ВПО

- Проведення масової роз'яснювальної роботи серед жінок щодо дій у випадку домашнього чи гендерно-зумовленого насильства.

Питання захисту прав ВПО

- Збільшення кількості каналів поширення правової інформації, актуальної для ВПО, за допомогою створення спеціальних ресурсів, видань, бюлетенів тощо;
- Активніша реклама центрів безкоштовної правової допомоги, юридичних клінік, які можуть надавати кваліфіковану первинну допомогу ВПО, залучення до їхньої роботи ВПО;
- Лекції для представників ВПО з відповідних юридичних аспектів.

Механізми надання фінансової підтримки ВПО

- Врегулювання на законодавчому рівні відповідальності за ненадання правдивої інформації про заключення угоди найму житла ВПО, що унеможливило отримання ВПО субсидій;
- Проведення верифікації соціальних виплат, а за рахунок вивільнених коштів збільшення соціальних виплат для ВПО.

Канали поширення інформації серед ВПО

- Створення більшої кількості каналів поширення інформації про/серед ВПО, у тому числі за рахунок використання сучасних інформаційних систем;
- Розширення каналів інформації для ВПО з обмеженими можливостями;
- Створення інформаційного майданчику для НУО, державних органів тощо, які займаються питаннями ВПО для систематизації їхньої діяльності, розробки спільних проєктів тощо;
- Використання бібліотек, соціальних установ, телефонів довіри тощо для інформування та консультування ВПО;
- Мовна інтеграція ВПО через організацію мовних курсів та спільних заходів з представниками приймаючих громад.

Ідеї проектів

(на основі аналізу запиту від приймаючих громад, ВПО та іноземного досвіду)

Учасники зазначили, що основними напрямками реалізації проектів, спрямованих на адаптацію жінок з числа ВПО до нових умов спільно із зусиллями приймаючих громад, можуть бути:

- проекти, спрямовані на неформальну освіту для молоді та жінок, налагодження соціальних зв'язків, комунікації з приймаючими громадами;
- інформування місцевих громад щодо проблем ВПО;
- надання психосоціальної допомоги, консультацій для ВПО;
- проекти, спрямовані на висвітлення питань захисту прав жінок та дотримання гендерної рівності;
- проекти, орієнтовані на самореалізацію жінок у приймаючих громадах, залучення жінок до процесу прийняття рішень на місцевому рівні;
- навчальні проекти, спрямовані на відкриття бізнесу, можливостей отримання фінансування на відкриття власної справи для жінок;
- мотиваційні проекти, орієнтовані на популяризацію історій успіху ВПО;
- розвиток соціального підприємництва – навчання, допомога у відкритті, залучення фінансових ресурсів;
- проекти, спрямовані на створення ГО, фандрейзинг, проектний менеджмент, залучення до процесу прийняття рішень, навчання адвокації та лобіюванню власних інтересів;
- проекти, спрямовані на культурні обміни (традиції, святкування, історія);
- проекти, орієнтовані на покращення благоустрою, умов проживання ВПО, інфраструктури та реалізовані спільними зусиллями місцевої громади і ВПО;
- проекти, спрямовані на залучення ВПО до стратегічного планування участі у локальних ініціативах;
- спільні проекти для жінок з дітьми.

Основними заходами з реалізації проектів визначені:

- Форуми, конференції, тренінги, семінари, круглі столи, дебати, інформаційні зустрічі, за умови, що всі заходи повинні мати практичний характер, у тому числі з можливістю отримання кредитів або фінансування майбутніх бізнес-проектів;
- Безкоштовні юридичні та психологічні консультації для жінок;
- Молодіжні табори для жителів приймаючих громад і дівчат з числа ВПО;
- Літні та зимові школи;
- Навчальні, культурні, мистецькі та спортивні заходи.